

Антония Колева

Хермафродитии

Преди да тръгна към заглавието – няколко думи за залога. Когато разлистих за пръв път българското издание на „Битие и време“ погледът ми веднага беше привлечен от малки икони на всяка страница – вдигнат показалец. Сториха ми се тогава нелепи за академично, иначе във всяко отношение, издание. Казах си – ей, това са на Зашев лиготиите. 2005-та. Все още студентският апломб и интимническото снизхождение към преподавателя – една от нагласите, която не е специфична само за младежта и която Зашев споменава по повод рецепцията на Ницше в България („Образи и образци“, с. 159). Толкова впечатляващи ремарки в полето, ще трябва да служат за отбелязване на нещо от съществена значимост. И наистина след кратко лутане напосоки читателят разбира – тези показалчета осигуряват цитируемост и възможност за сравнение от оригинала, твърде рядко виждана в български издания пунктуалност. Остава да озадачава излишеството на тези знаци – не са ли достатъчни цифрите на страниците, поставени след тях. Но с четенето на превода и с помощните подавания от Зашев се изяснява, че тези визуално непренебрежими показалци стоят там не само като технически маркировки, а са важни тъкмо като образ. Имат така да се каже хибридна роля и като индекс, и като знак. Днес сутринта изложението на Владимир Стойчев за ръката вече насочи, макар индиректно, към темата от второто есе на поредицата *Geschlecht* на Дерида (Derrida, *Psyché*, I, 35-68). Под заглавието „Ръката на Хайдегер“ Дерида изтъква характера на показалец на Бъденето-ето-на. Монстрьозен, казва Дерида, използвайки френската етимология от соча, показвам/*montrer* (p. 41), чудовищен, превеждаме ние. Подобна интерпретация, освен че безусловно

обосновава подминавания и до днес превод на Зашев, противостои и на упреците спрямо философията на Хайдегер за връзки с идеологията на чистата раса. Погледното откъм пола/рода/Geschlecht-а монстрьозният показалец сочи към чудовищните образувания на извънредното, отвъд и над границата, на двуродното в неговите причудливи и единични форми, на хибрида, на Янусовото. „Лиготията на Зашев“ се оказва ключ за прочит, а и препратка към значима философски доразработка. И въпреки това малкото вдигнато показалче продължава да предизвиква усмивки, защото освен, че представлява част от удобен и подтикващ към работа с текста типографски апарат, освен указател за размисъл, то е и си остава мила шега – още в едно отношение показалец-хермафродит.

„Показалецът на преводача“ е заглавието на отзива от Владимир Градев за Зашевия превод на „Битие и време“, заглавие, което не успява да пробие до препратка в интернет съдържанието на броя на вестник „Култура“ (ср. Култура 2005/бр. 32, http://www.kultura.bg/media/my_html/2382/haideger.htm), а и самият отзив подминава показата като езиков залог на Бъденето-ето-на, за сметка на пространствената представа за навън и външно в екзистенция, която се затвърждава и в свеждането на показалеца до конкретно схванатото в случая насочване/ориентиране/Ausrichtung. И макар динамиката на показалеца да прозира в подхвърлянето за из-от-не-тостта като смислово основание за Бъденето-ето-на за мен „Показалецът на преводача“ остава по-скоро заглавие-показалец за читателя.

Възпоминанията ни за Димитър Зашев, нашите свидетелства за него, могат по един преобърнат и изопачен начин също да представляват показалци по философски път. Да се съберат и съхранят те вероятно е непосилна задача, за която едва ли ще ни

стигне и пиетет, на нас като общност имам пред вид. Но дори и само грижата, с която из изданията за култура бяха публикувани думите на сбогуване от всеки, почувствал се отговорен, за да ги напише и сподели в социалните мрежи, говори, изненадващо за мен, че споменът за Зашев се цени. Също така и че има усет за демоничното присъствие на самия Зашев в необичайните фойерверки на изпроводяк. Прави си майтап с нас, казваха, не беше мисъл, в която да не пожелае да се стаи и моят траур. Авторството отвъд края беше разчетено в „Литературен вестник“ (2018, бр. 6, с 4 от Йордан Ефтимов, http://www.bsph.org/members/files/pub_pdf_1586.pdf), макар и ограничено до ниския сюжет и подценено до социален експеримент, когато всъщност станахме свидетели на образцово романтизиране на света, което не само подтикна медийната респонсивност, но проникна и самите реакции, думите на тъга. Накъде сочи Зашевото спектакуларно преминаване отвъд. Нима наистина не можем да тълкуваме факта, че то се случи в разгара на полово-родовата вакханлия, но и на един ден-почит към онези, чийто род е бил поставен на изпитание в лагерите на тоталитарния режим. Мисля, че тук само можем да спечелим, ако се възползваме от свободата на тълкуването.

Темата за рода, и то в множеството от значения – от рода човешки, човечеството, до половия род, сексуалността – намираме в студиите от „Естетически отклонения“.

Третородовото и трансгресията представляват основни нишки и през останалите философски текстове на Зашев, центърът се задава от въображението, третейската способност за съждение, бездомна, както и от тематиката за бого-човека.

Трансгресията народа като фигура се явява и в други негови печатни публикации (ср. напр. в. „Култура“, 1991, бр. 20, <http://www.kultura.bg/bg/article/view/27068>). Ударение върху „родово“/“родно“ поставя и превода на „Битие и време“ в отклоняващото се от

немската семантика на дома *unheimlich*, „обезродняващо страшно“ или защо не всъщност, изродно (превод със засвидетелствано различно авторство, ср. Миглена Николчина, Изгубените еднорози на революцията, 2012, с. 40). Темата „род/но“ на български, включвайки в естествения езиков усет цялата широта на немското *Geschlecht*, върху която стъпват и последователните прочити на Дерида върху Хайдегер, дори предлага по-широки възможности. – Освен споменатия кръг на родина/Родина и родно, тук може да се добави и трудната за подход тематика за неродените у Хайдегер, например, или пък природното изобщо, както и специфичната аскеза на юрода, който успява да бъде едновременно в света и в дистанция от света, така да се каже накъм света – фигура, сходна с паресията, но културно по-близка ни, а и поради религиозната си основа с по-големи възможности и като действие и като значимост. (ср. Цезари Воджнски, Светият идиот, С. 2004).

Конкретния образ за родовото и за неговата показателна трансгресия, който предлагам тук в „хермафродит“ изхожда полу в рамките на куриоза от една словоупотреба, която не намирам у Дерида, когато говори за сексуалността и родовостта у Хайдегер в *Geschlecht*. В „Основни понятия в метафизиката“ (Ga, Bd. 29-30, 16, 132) намираме употреба на *Zwitter* (хермафродит, хибрид), надлежно, както се полага за значимо понятие у Хайдегер, въведено в двузначност, веднъж делнично пейоративно, от семантичния кръг на изроденото, уродливото, а и мъртвото литературско, и втори път, за да обозначи хибридният характер, но и характера на медия, на пренасяща среда, на настроението. Настроението е едновременно и субективно, и обективно, двуродно и смело можем да кажем изродно и с двете ударения, едновременно излизашо извън рода и родното, но пък именно изотгам.

Тази употребата на хермафродит (Zwitter) добива допълнителна значимост поради централното място, което заема обсъждането на настроението в „Основни понятия на метафизиката“ – с акцент върху забележителния и много пространен анализ на тъкмо настроението скука, видно в ключовата за философията етимология на носталгията, но и с решаващото отнасяне на скуката към кръга на времевата проблематика (Langeweile).

Не на последно място, Zwitter, не можах да се сетя за превод на български, който долавя числото две в думата, препраща към кръга от понятия за двойствено и съответно единично у Хайдегер, уединение (Vereinzellung), самота (Einsamkeit), изришно изброени като основни понятия на метафизиката в разширеното заглавие, спомената тук вече двузначност (Zweideutigkeit), безизкусност (Einfalt), към които се присъединява и ключовото в препратката си към Киркегор отчаяние (Verzweiflung).

Колорит в нахвърляното съотнасяне на двуродовост и показалец внася историческото позоваване на античните херми, тези знаци по пътя, Wegmarken, но и гранични камъни на поземлени имоти, кога глава плюс родови части, кога фигурки на Афродита с мъжки гениталии, хермафродити. Историческият образ на хермата препраща към интерпретации по теми като критика и власт, отношението между възможности, способност, имот, територия, основа, почва, район и съответните извиращи или регулиращи сили, както ги намираме в, за мен сензационния, в двата смисъла – и на силно вълнение и на изненада и бляскавост, увод на Зашев в Критика на чистия разум, начални стъпки го нарича той (Димитър Зашев, Образи и образци, 2010, с. 66-91).

Гранични знаци в социализацията на отвъдното, на смъртта, волните кратки свидетелства, които откликнаха на веста за кончината, представиха една цялост на живота, една консистентност на жизнения и философския път на Димитър Зашев, в която отвъд видимото раздвояване между комуникативния и философствания тип, между живот на философ и края маргинал (ср. Кирил Василев, <http://novasocialnapoezia.eu/2018/02/25/kiril-vasilev-dimitar-zashev-1948-2018/>, долу) може да се прочете една аскетична самоотверженост, едно себепревращение в жива сочеща фигура. В този ред демоничното усещане за присъствие отвъд края е не само напълно резонно, но е резонно и по отношение на цялостта на живота – в света, но в постоянно видима дистанция от света – не беше ли това образът на показалеца от началото тук.

При това Зашев се позовава на една специфична форма на аскеза – юродството. И я изживява. Аскеза, животът в която разбира се си дава сметка, че съвсем не може да мине за собствено истинен, но тъкмо тази невъзможност е обект на напрежението във фигурата. Изпълнението ѝ е и пълно отрицание на всяка претенция за героичност, пък била тя и християнска, заместена с клоунада, за да прекрачи всяка граница, отказваща да дава ефективен за средата интелектуален продукт, трудно подаваща се на патетично възвеличаване, макар в недрата ѝ да се крие неподозиран емпатиен потенциал, тъкмо поради неотклонимата ревнивост в себеотрицанието. У Зашев черти на тази културна форма, вземащи постепенно пълен превес с хода на времето, играят за философията. Непопулярността на юродството у нас е основополагаща националното ни съзнание – до безкрай и в модуса на тържеството възпроизвеждаме една употреба у Паисий „О, неразумний и юроде“, която демонстрира неразбиране за явлението (М. Кирова, го отбелязва в свои статии върху юродството, ср.

<https://liternet.bg/publish2/mkirova/svetiiat.htm>). Несхващането на феномена – да си на света в отрицание на света, корумпира в началата им историческите дела на призования по този начин народ. Мисля, че при поредния спор – избухват периодично около този цитат, ще бъде по-добре да се уясни коруптивността на объркването на юрода с лишения от разум, защото това е разликата между живот в света и живот-светосътворение.

Театрализацията, поставянето на сцена, драматично-ролевото разиграване е на въоръжение у юродстващия, но и не е чужда на философското общуване от древността. Нашата академична култура по-скоро я схваща като своеобразно свещенодействие, по предварително известен сценарий, при разпределени роли и реплики, тържествено представяне пред публика, което да утвърди властови йерархии. Тъкмо обратното при Зашев – цялостното поведение, животът му, е преподаване, което не просто инсценира, но и фактически поставя в лицето на всеки проблем за философия. Преди всичко ще спомена ситуацията на избор, неизбежна при среща със Зашев. Избор на модус – дали ще се отиде в обичайното, в привичното, в битовото или ще бъде философия. Схваналите ситуацията по хорски и така отхвърлили водачеството на философа, са белязвани със своя избор – с една способност на вселяване, странно умение на Зашев, предполагам старателно изработена техника, но изключително ефектно и естествено като изпълнение, той успява да превърне самите бегълци от философията в знаци, подлежащи на разчитане от други по пътя. Весела игра е това да откриваш откъде е минал Зашев по важните приказки на тези, които са се натъкнали на него. Привидно безогледно и може би дори неетично, но всъщност това превращение е терапевтично онагледяване на свободния

избор в неговата съдбовност – че самият той се превръща в нагледен материал, в указание за някой друг, касае същността на неговото решение. След срещата с юродивия, никой не може да си бъде същият, тя изкарва на показ истини.

Изплъзналият се от вкаменяването в знак, свърнал към философското е оставен в самостоятелно търсене, след бързо приключване на комуникацията, която се разпада кога във фиктивно, но затова пък пошло обещание за материални придобивки или светски почести, друг път се отича в безсмислицата, някой каламбур в крачка на разминаване. Разбира се тази театралност на философстването не постига истина, нито ролите приети в драмата имат фактическа реалност или битийна значимост, но тя тъкмо преподава, показва път, и с примера на крайната отдаденост събужда отговорност за мислене.

Зашев неуморно мобилизира в делничното общуване широк кръг романтически и реторически инструментариум – значещи грешки, изпускане на уж случайни реплики, премълчаване, заобикаляне, странна пестеливост на изказ и пояснения, подхлъзване, подвеждания, изкушения. – Хвърлящи се веднага на очи внезапни речеви скокове – анонс за разлика на бъдеще и биващо, за пропастта на душата, за разнородността на способностите, но и инструмент за преход между тях. Шеговитите подхвърляния, както се отбеляза, особено настоятелно изречени сякаш извънредни и неотложни (Боян Знеполски в портал Култура, <http://kultura.bg/web/%d0%b2-%d0%bf%d0%b0%d0%bc%d0%b5%d1%82-%d0%bd%d0%b0-%d0%b4%d0%b8%d0%bc%d0%b8%d1%82%d1%8a%d1%80-%d0%b7%d0%b0%d1%88%d0%b5%d0%b2/>), често съвсем несмешни, но толкова по-объркващи, изваждащи от равновесие, издухващи привичката, създаващи трудно

обяснимо съзаклятничество, биха могли да подтикват към въпроси и да повеждат към постепенно изграждане на иносказателна рамка за продължаващ и подновяван разговор – изпитание, в което не бързината на реакцията има значение, а готовността за следване. Главоломни стилови лупинги, и тук благоприличието не може да бъде аргумент, подкопават склонността към взаимни договорки – философията не е хубави разговори, нито дълги, нито мъдри, тя не е човешко взаимоотношение; да се разберем като хората няма общо със задачата – да се изроди душата.

Подобно драматическо общуване парира толкова леко настаняващата се възможност философията да бъде сведена до отговори, известни преди самия въпрос, до наизустени фрази в обращение, до авторитетни пасажи; то предотвратява и склонността на странната и ефектна лексика да се превръща в жаргон. Мисля че антижаргонизиращ е целият превод на „Битие и време“, освен разбира се, че е и монстрьозно сочещ вградени в него интерпретации. Хъсът, с който този превод е посрещан от отказ в академично-философските среди, по-скоро само потвърждава анти-жаргонния му характер. Съпротивата поради трудната произносимост, невъзможността за операционализиране в дълги пасажи – те биха се чували не като смисъл, а като препратки към тъкмо този текст, белязани завинаги като цитати, е резултатът от модернистична игра с езика, отваряща го към непознати смислови хоризонти.

Тъкмо на този фон на съпротива у специализираната публика – отново като че със сила, непризнаваща граници и действаща несъзнавано, демонична, придоби публична известност и се превърна в лозунг за политическо действие, разбира се в характерната двузначност на делничното, една словоупотреба като #Кой, характерна за превода на

„Битие и време“ на Зашев. Един вид контролирано нахлуване на философски език, което подсигурява, и в известен смисъл показва като възможен смислен прочит от широк кръг заинтересовани, от обществеността, в историческото действие.

Употребата си остана да действа като лозунг. Макар че касае тъкмо същността на корупцията, която беше нейна тема – властта на Се-то, на das Mann, тя не бе разчетена публично в този смисъл. Последва бързо персонифициране до един митично-наивен и в този смисъл безопасен за тази власт отговор на въпроса, значим всъщност тъкмо като отекване.

Посветените в похватите на речта и жадни винаги за новото литературни среди може и да намират интензитета на романтичeskото, проиграван от Зашев, отчасти за банален, отчасти за кичозен, в неговата набиваща се на очи прекомерност, но тъкмо невъзможността да отминеш без да го забележиш е основната задача на такъв репертоар – стърчащото, което сочи извън обичайното, извън познатото, показалецът към взаимовръзки отвъд привидностите – задачата от преподавателя и загадката, която задава странника насреща. В този ключ аз бих чела и стиховете на Зашев.

Ще завърша с припомняне на разказа за Хермафродит от Метаморфози. Хермафродит не е роден двуродов, двуродов става в единение след борба с пленилата го нимфа.

Хермафродит – едно неродено същество, където по-слабото, прикрепеното към своята локация, се е вкопчило в причудлива констелация за летливото божествено, като присадка, клонката точи от жизнените сокове на основата, ашладисало се е, казваше Зашев, с тази небългарска, но сочна дума, означаваща присаждам, за да облагородя – предполагам не случайно термин от градинарството, доколкото Райската градина е

митичният образ на органичното единство с първоизвора, без нужда от облагородяващи присадки. Задачата на трансгресията на рода.

И като кратък послеслов:

Понеже доколкото разбрах и други имат последна среща, един вид предварително сбогуване със Зашев, а то няма как да бъде без значение, ще разкажа за моето. Когато го видях последения път – пиеше бира от кутия сред представители от локалната сцена на чешмичките пред Дома на киното („кинесис“, казах си, но може би по-скоро „при изворите“ е посланието). Заприлича ми на нещо средно между Шапкаря и Червената царица от филма за Алиса в страна на чудесата (2010). Първоначалното ми учудено впечатление за уплах подозрително бързо бе приспано с прекомерно шеговито-ласкав поглед: виж ме, глей ме, ей ме как съм изрод, бе. Обзе ме свян – чувството за отговорност пред самия себе си в цялост, и този път съм сигурна за прочита на този показалец.